

VU Research Portal

Een jachtverbod op de snark

van de Beek, A.

published in

Theologie en natuurwetenschap: op zoek naar een snark?
1992

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van de Beek, A. (1992). Een jachtverbod op de snark. In *Theologie en natuurwetenschap: op zoek naar een snark?* (pp. 19-28). Kok.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

2. EEN JACHTVERBOD OP DE SNARK

A. van de Beek

2.1. Een autobiografische reflectie

'In zes dagen heeft God de hemel en de aarde gemaakt en alles wat daarin is.' Als kind hoorde ik deze zin elke zondagmorgen als de geboden in de kerk werden voorgelezen. En de tekst uit Exodus werd gevuld met de woorden van Genesis 1 en met de beelden die in je gedachten opdoemden van het land dat ontstond en begroeid werd met planten, waartussen de dieren verschenen en tenslotte de mens, laat op de vrijdagmiddag, tegen de schemering. Je zag het voor je en je zag het als realiteit. Je móest het niet als realiteit zien, maar het wàs realiteit. De frictie tussen wat geleerd werd en beleefd werd die zo kenmerkend is voor hedendaags fundamentalisme, was mij vreemd. Er was niet een tekst die als een blok van boven aanvaard moest worden maar het was de tekst die je belevingswereld vormde en ontsloot. Niettemin was het orthodox in Lunteren.

Toen ik twaalf jaar was ging ik naar het lyceum in Veenendaal, voorwaar een orthodoxe plaats. Daar leerden we aardrijkskunde en biologie. Daar werd verteld over de evolutietheorie, miljarden jaren verschenen aan de horizon in plaats van zes dagen. De mens stamt van de apen af.

Toen ging de hele wereld van het orthodoxe jongetje overhoop? Allerm minst! Toen werd dus alles wat de goddeloze leraren vertelden, afgewezen? Nog veel minder. Ik heb er eigenlijk nooit moeite mee gehad om het nieuwe wat ik leerde te integreren in de traditie waaruit ik voortkwam. De aarde was ontstaan in miljoenen jaren. Ik zag het land dat zich scheidde van het water en begroeid werd door reuzen-paardestaart en zegelboom. Ik zag de dieren voor mij die de zeeën van het Devoon en de vlakten van het Krijt bewoonden. En tenslotte de mens die verscheen, laat in de geschiedenis van onze planeet. Ze stoorden niet het beeld van de schepping maar vulden het, verwijdden het. Als ik boekjes over evolutie las, was dat allerm minst bedreigend voor het geloof. Je was leergierig en alles wat je las, verrijkte je symbolisch universum. Blijkbaar hoefde er geen conflict tussen geloof en wetenschap te zijn. Ik heb het zelfs nooit als een echt probleem gezien, hooguit als een probleem dat er voor anderen was. Ik heb daarom ook nooit behoefte gehad, laat staan er zin in gezien, om tot zulk soort compromissen te komen als dat God een volwassen aarde had geschapen, of dat met de zes dagen zes tijdperken werden bedoeld. Met name in de hogere klassen van het gymnasium lazen we veel. De grote inspirator was de leraar natuurkunde, die meer deed dan formules uitleggen. Hij inspireerde ons om te denken en om te lezen. We lazen over evolutie, we hielden ons bezig met kosmologie. We lazen Fokker, *Tijd en ruimte, traagheid en zwaarte*. Soms begrepen we er iets

van. En werd het al te moeilijk dan namen we Coleman, *Relativiteitstheorie voor de leek*. We lazen Von Koenigswald over zijn werk op Java, over *Pithecanthropus erectus*. We lazen het boek van Dippel en De Jong zonder het te begrijpen. Eigenlijk heb ik nooit meer zo intensief gestudeerd als in die laatste jaren van de middelbare school.

Leven in een orthodoxe geloofstraditie en zwelgen in wat je leert van de moderne natuurwetenschappen, moet dat niet tot problemen leiden? Pas bij de voorbereiding van deze inleiding ben ik me echt bewust geworden waarom dat niet het geval was. De kern is daarin gelegen dat we de bijbel thuis niet beleefden als een boek dat een gesloten waarheid bevatte, die onderschreven moest worden, maar als spreken van God tot ons. Het ging niet om de bijbel zelf, maar om God, met wie je leefde. Naar Hem verwees de bijbel. En zelfs dat is nog niet goed geformuleerd. Verwijzen geeft de indruk alsof wij via deze tekst tot God zouden kunnen komen, zij het dan indirect. Het is veeleer omgekeerd: door deze woorden komt God tot ons. Daarin evocert Hij bij ons een werkelijkheid waarin Hij ons ontmoet. Het zijn dus evocerende woorden naar ons toe. Het zijn symbolen die zijn nabijheid schenken. In zes dagen heeft God de hemel en de aarde geschapen. De beelden die opdoemen aan de horizon van ons bewustzijn bij het lezen van Genesis 1 zijn niet een gesloten beschrijving van hoe het toen allemaal gegaan is, maar geven ons de mogelijkheid om het geheimenis en de liefde van God te beleven. Hij komt ons hierin nader. In dezelfde periode dat ik Dippel en Von Koenigswald las, stond er in een catalogus een boek aangeboden, *Het lied van Gods schepping* van De Vries. De titel gaf mij hoop. Het boek was een teleurstelling: het ging alleen om een fundamentalistische afwijzing van de hedendaagse wetenschap. Dat is geen lied meer. Ik heb het niet eens uitgelezen. Het had ook op een andere manier een teleurstelling kunnen zijn: als er uiteengezet was dat het in Genesis 1 slechts ging om een dichtertlijk taalveld van een oude cultuur, dat we nu uiteraard moeten ontmythologiseren in het licht van de hedendaagse cultuur. Als ik het heb over symbolische taal en beelden, bedoel ik iets anders dan metaforen. Het gaat om expressie van een werkelijkheid die zich op deze wijze aan ons manifesteert zonder daarin op te gaan, een werkelijkheid die verrijkt en openheid creëert om meer te zien.

Dit evocatieve karakter hadden niet alleen teksten van de bijbel. Dat had de hele werkelijkheid. Ook de ervaringen in de natuur en de geschiedenis waren van deze aard. Daarom heb ik ook schepping nooit los kunnen zien van de voorzienigheid. Spreken over de schepping is geen mededeling over wat er in het jaar 4001 voor Christus gebeurde of tijdens de Big Bang, maar roept ons de handelende, levende God in gedachten. Levenservaring is evenmin het constateren van een aantal feiten, maar doet ons onszelf beleven als men: voor het aangezicht van God. In alles licht zijn gelaat op, liefdevol of toornig en in de toorn toch liefdevol, want Hij wil onze God zijn (vgl. Veldhuis 1990

344-346).

Zo gezien hoeft er geen probleem te zijn tussen geloof en natuurwetenschappen. Wat de natuurwetenschappen en het historisch onderzoek ons aanreiken kan slechts ons symbolisch universum verrijken, wijzigen, in beweging houden, tenslotte levend houden, als levende mensen voor de levende God. Juist de voortdurende wisseling van het symbolisch universum houdt onze beleving ervoor open dat het meer symbolisch dan universum is: het is geen eens en voor altijd gesloten werkelijkheid, maar een overvloed aan wisselende ervaringen die ons geschonken zijn.

2.2. *Fundamentalisme*

Toch blijkt het probleem te bestaan. Ik zal niet zeggen wie ermee begonnen zijn, de fundamentalisten of de wetenschappers. Waarschijnlijk zijn ze er geen van beide mee begonnen en is het hun allen overkomen. God, mens en wereld zijn uiteengerukt. En hoe krijg je ze weer bij elkaar? En moeten we ze weer bij elkaar brengen?

Wat het kernprobleem van het fundamentalisme en het daarin vigerende creationisme is, wordt uit het voorgaande duidelijk. Zij zien de bijbel niet als evocerend woord van God, maar als een gesloten overdracht van waarheid. Hier is alles ondubbelzinnig ons meegedeeld. Niets kan daarom met de bijbel in tegenspraak zijn. Men moet rationeel de bijbel onderschrijven, het gaat om weten, niet om beleven. Als gezegd wordt: 'In zes dagen heeft God de aarde geschapen' roept dat niet de ontmoeting met de levende, handelende, geheimenissevolle en liefdevolle God in ons wakker, maar dan is dat een mededeling over de aarde in een ver verleden. Fundamentalisten zijn niet alleen in hun schriftbeschuwing fundamentalistisch. Zij zijn dat ook in hun fysica en biologie. Ook daar kunnen ze alleen de werkelijkheid in een eenduidig model beschrijven. Aangezien de meeste hedendaagse modellen conflicteren met het eenduidige model van de bijbel als informatiebron van standen van zaken in het verleden, is het probleem voor hen levensgroot. Ze kunnen dit alleen oplossen door het primaat te geven aan de bijbel en van de natuurwetenschappen te eisen dat zij zich in dit model voegen. Omdat ze niet anders dan fundamentalistisch kunnen denken, moeten zij alle ervaringsgegevens hierin eenduidig verwerken. Ze zijn in wezen strenge positivisten. Met de ervaring kan men niet sjoemelen. Waarheid is eenduidig, waarheid is absoluut. Dat geldt voor elke waarheid. De geologische waarheid is uiteindelijk even absoluut als die van de bijbel. Stenen liegen niet. Maar de bijbel is helderder. Daar staat het al zwart op wit. Daarom moeten wij ervoor waken dat anderen stenen niet laten liegen en geven wij de juiste interpretatie. Zo ontstaan boeken als van Rehwinkel (1972) en Ouweneel (1977).

Het fundamentalisme brengt het probleem scherp aan het licht. Tegelijk is het geen oplossing. Het is vooral vanuit de theologie, of beter: vanuit de christelijke geloofstraditie geen oplossing. Want het maakt een beeld tot God in plaats van de levende Heilige (Van de Beek 1991a). De levende God kan men niet opsluiten in een boek van een positivistische geschiedenisopvatting. Het fundamentalisme is ook geen oplossing, omdat achter het zoeken naar fundamentalistische zekerheden een diepe angst schuil gaat. Het bewijs dat de bijbel toch gelijk heeft is eerder bedoeld voor intern gebruik om het hoofd in de zwellende vloed van de wetenschap boven water te houden, dan uit apostolaire bewogenheid. Het Amerikaanse fundamentalisme mag virulenter zijn, het Europese is al tevreden met standvastigheid in eigen kring. Niettemin gaan zij het gesprek met andere wetenschappers niet uit de weg, omdat zij de positieve gegevens van de anderen voortdurend moeten verwerken. Daarom houden zij de relaties in het gesprek tussen geloof en natuurwetenschappen open. De positivist kan nooit om het feit heen dat een ander een feit anders interpreteert.

2.3. Soevereiniteit in eigen kring

“Hunting a snark”. De fundamentalisten hebben hem al gevangen. Zijn soortbeschrijving is: ‘De Bijbel van kافت tot kافت’ en een snark kun je gebruiken om alle feiten en feitjes van de wereld in het systeem te krijgen. Er is er trouwens maar één. Daar gingen ook de meeste andere jagers trouwens al bij voorbaat van uit.

De snark van de fundamentalisten is echter makkelijk te ontmaskeren als een zelfgebouwde robot. Hij vangt ook niet meer dan wat de ontwerpers erin hebben gestopt. We hebben hier met een fopsnark te maken. Goede theologen hebben dat allang ontdekt. Als christelijke theologen hebben zij dat vooral ontdekt aan de schriftopvatting van de fundamentalisten. De schrift is levend Woord van God. En, zo zegt dan Karl Barth, hij is niet God zelf, hij is zelfs niet het geopenbaarde Woord van God, hij is alleen het geschreven Woord van God en als we erover gaan praten zijn we nog een stap verder: het verkondigde Woord van God (Barth 1932, 89 - 128). En die lagen mag je niet allemaal door ‘=’-tekens aan elkaar verbinden. Via het Woord van God staan wij met God in relatie. We hebben ook andere relaties. Bijvoorbeeld met de natuur en de historie. Die mogen we onder geen beding met de relatie tot God verwarren. De natuurwetenschappen bewegen zich op hun eigen theologisch neutrale terrein, maar in de theologie gaat het om de eigenlijke roeping van de mens. Ook Barth opteert voor soevereiniteit in eigen kring, alleen nu niet de exclusieve kring van ware gelovigen, maar van verschillende disciplines (Barth 1945, Vorwort). Maar de verhouding ligt nog schever dan bij de

fundamentalisten: de natuurwetenschappen blijven buiten het gezichtsveld, zijn zelfs niet theologisch relevant en dat wil zeggen: niet relevant voor de werkelijke roeping van de mens. Ze kunnen hooguit een instrumentele functie hebben voor de ethische expressie van onze diepste werkelijkheid in Christus.

Theologisch lijkt het probleem zo opgelost. Geloof en natuurwetenschappen gaan over verschillende dingen. De snark bestaat niet en wie deze jagen wil, verzaakt zijn diepste menselijke roeping. Er is geen brug tussen geloof en natuurwetenschappen, want de laatste zijn van een gans andere orde, zelfs niet van een lagere orde, maar kwalitatief anders. Ze zijn niet anders dan een menselijk project dat verbleekt in het glorieuze licht van God. Waarom zou de theoloog zijn tijd verdoen aan vragen van geloof en natuurwetenschap? In de verhouding God en mens is daarover alles al uitgesproken. Wie meer wil gaat op weg de natuurwetenschappen van goddelijke aard te maken.

Toch kan ik met Barth ook niet uit de voeten. Waarom niet? In de eerste plaats omdat natuurwetenschappen niet louter een menselijk project zijn. Ze gaan ook ergens over. Er is een natuur die als gegeven of beter nog als gegevens zich aan ons voordoet, in het midden gelaten nu hoe processen van waarneming zich afspelen en mogelijk zijn. En als we het over God hebben, bedoelen we niet zomaar een macht naast andere maar de enige Heer. Maar dan heeft Hij ook met de wereld van de empirie op enige wijze te maken. Zelfs als we deze wereld gnostisch als niet door God gewild zien, bestaat er nog een negatieve relatie, waarvan we de consequenties moeten doordenken. Christelijke theologie is echter gewoonlijk ervan uitgegaan dat er althans ten dele ook een positieve relatie is tussen God en de kosmos.

Ten tweede, zelfs al zou de ervaring van de natuur een louter menselijk project zijn, het is wel de wijze waarop wij voelen, denken en leven. De ons omringende wereld is in elk geval voor ons belangrijk. Als God een relatie met mensen heeft, dan heeft Hij dus in elk geval een indirecte relatie met de natuur en de historie. En als natuur- en geschiedeniswetenschappen ons middel zijn om in deze ervaringswerkelijkheid door te dringen dan vraagt nadenken over de mens in relatie tot God ook nadenken over de mens als wetenschapsbeoefenaar in relatie tot God, inclusief de resultaten van deze wetenschapsbeoefening. We kunnen niet op het metaniveau van antropologische vooronderstellingen blijven staan, maar hebben het voor het aangezicht van God over de concrete, ervarende en denkende mens.

Ten laatste kan het gesprek tussen theologie als expressie van een geloofstraditie en wetenschappen niet ophouden vanwege het werkelijkheidsbeslag dat de laatste op onze cultuur en maatschappij leggen. Wetenschap wordt als de laatste basis voor het verstaan van ons bestaan beleefd. Weliswaar zullen veel wetenschappers, zeker aanhangers van moderne wetenschapstheorieën, ontkennen dat de wetenschap dit fundamentele karakter heeft en relativiseren (Van den Beukel 1990). In de beleving en vooral op het niveau van leven en

handelen van het merendeel van de mensen in onze cultuur geldt nog steeds het model van Hume, dat Tennyson (1891, 247) uitdrukte als 'Knowledge is of things we see' – al dan niet met los daarnaast nog een plekje voor, al dan niet most holy, religion (Hume 1748, 137). De werkelijkheidsbeleving van West-Europese mensen is grotendeels gevormd door een gesloten structuur van resultaten van empirisch onderzoek. In deze zin is de wetenschap en de cultuur evenzeer fundamentalistisch als het religieus fundamentalisme. Er is een laatste allesomvattend principe, in de praktijk gevormd door de techniek, in de diepere lagen beleefd als al dan niet gedifferentieerde energie.

Tegenover deze overmacht heeft het geloof en als articulerende expressie daarvan dus ook de theologie, moeite zich te handhaven. Wie niet het moede hoofd in de schoot legt en meent dat ook in deze cultuur over God gesproken moet worden, moet dus wel weten wat hij doet. Hij zal in elk geval de relatie naar de sciences in breedste zin duidelijk moeten maken. Daarvoor opteer ik dus ook, sterker, het is een noodzaak die met de werkelijkheid van het geloof gegeven is.

2.4. Keuzen

Welke keuzen kunnen nu gemaakt worden?

1. Het fundamentalisme werd reeds afgewezen, omdat het natuurwetenschappelijk niet houdbaar is, en theologisch nog minder.
2. Men kan de natuurwetenschappen het volle pond geven en zeggen dat het geloof alleen te maken heeft met onze diepste beslissing die los staat van elke empirie, zoals Bultmann (1948) dat doet. Daarmee wordt echter het totalitaire karakter van de bovengeschetste werkelijkheidsbeleving miskend. Het is – zoals Bultmann trouwens zelf erkent – een wereldbeschouwing. En als we het dus over laatste zingeving van de mens hebben en de mens realiter tot de wereld behoort, kan men slechts op straffe van verlies van iedere betekenis zich op een 'sturmfrei Gebiet' terugtrekken. Zo'n gebied bestaat zelfs niet, tenzij het over een andere mens gaat dan die van het elektrische licht en de radio.
3. Men kan apologetisch proberen ruimte te maken voor de theologie. Men kan in plaats van de rechtvaardiging dóór het geloof, zich inzetten voor de rechtvaardiging vàn het geloof. Men zou dat kunnen doen door bijvoorbeeld de vooronderstellingen van de wetenschappen aan het licht te brengen, door op de innerlijke inconsistenties te wijzen, door op het meerduidige karakter ook van natuurlijke fenomenen te wijzen. Op zichzelf is dat niet zinloos. De

wetenschap wordt erdoor geprikkeld zichzelf op haar positie te bezinnen. Toch heeft deze apologetiek een soortgelijk effect als het fundamentalisme: het dient vooral om voor eigen kring en eigen denken te verdedigen dat theologie en geloof niet zinloos zijn, maar ondertussen gaat de karavaan gewoon door. Men strijdt de strijd van Don Quichotte. Bovendien heeft men impliciet reeds toegegeven dat de wetenschappen de agenda voor het denken bepalen. Slechts hun mankementen geven een beetje lucht. God vervult niet eens meer de rol van 'Lückenbüßer' (gatenvuller) om het gebouw der wetenschappen te volmaken. Veeleer hebben mensen die allang een appartement in deze flat bewonen, maar het verlies van het woud waarin ze vroeger op deze plaats woonden, betreuren, alleen een nog braakliggend terreintje gevonden waar God zo lang het duurt mag verblijven. Een enkele bevlogene kiest er zelfs nog voor hier zijn leven met hem te delen en weigert de flat te betrekken.

4. We kunnen in plaats van in de verdediging ook in de aanval gaan en stellen dat de mensheid zonder God niet leven kan. 'Een mens zal bij brood alleen niet leven'. Een maatschappij die zich geheel overgeeft aan brood en spelen, aan economie en show vervalt aan de dictatuur van het besturen om te besturen, in den blinde voortgaand zonder oriëntatie. Zo'n cultuur wordt leeg en stort tenslotte in. Het is eigenlijk geen cultuur meer. Het is zelfs geen maatschappij, in de zin van societas meer. Ten koste van de mensen die hier wonen, stort dit flatgebouw tenslotte in. Zonder hoger doel zijn mensen ten laatste ongelukkig (vgl. Rahner 1976).

Maar is dat werkelijk zo? Wordt dit niet alleen gezegd door degenen die een hoger doel voor ogen hebben? Ik vind het goed het totalitaire van de beta's en de gamma's te bestrijden en voer graag een pleidooi voor de geesteswetenschappen. We kunnen zelfs verdedigen dat onze westerse cultuur radicaal van karakter zal veranderen als daaruit de christelijke theologie verdwijnt. In de christelijke traditie is deze cultuur immers geworteld. Maar zeggen we daarmee meer dan wanneer we beweren dat er wat verandert als het latijn verdwijnt? Kan men echter ook met goed recht beweren dat een cultuur en maatschappij zonder geloof en theologie niet kan bestaan? Kan een mens bij brood alleen niet leven zonder diep ongelukkig te worden? Leert de praktijk niet anders, tenzij men alle mensen die het tegendeel niet slechts beweren maar ook leven, niet serieus neemt. Maar juist de gelovige kan weten wat het betekent niet serieus genomen te worden in je diepste grondbeleving van je bestaan – als anderen niet serieus nemen dat je geloof inderdaad iets is en God meer is dan opvoeding of projectie.

Iedere redenering die het nut van het geloof wil verdedigen loopt empirisch stuk op het feit dat dit nut door een goed deel van onze maatschappij niet wordt ingezien en theologisch stuk omdat God zo wordt tot een ander woord

voor een of ander nut. We hebben het over God omdat Hij nuttig of wenselijk is. Nu is het best nuttig om over God te praten en is Hij wel gewenst, maar dat wil niet zeggen dat zijn realiteit uit nut of wenselijkheid kan worden afgeleid. Er zijn veel dingen zeer wenselijk, maar daarom nog niet reëel. Onder dit oordeel vallen ook alle pogingen die de theologie willen verdedigen door God plausibel te maken als ideaal, zingeving, grond, doel of wat dan ook van ons bestaan, zoals bij de procestheologen, bij Teilhard de Chardin, bij Thomas van Aquino, bij Kant. Steeds weer is God dan een postulaat, een chiffré voor een begrip waarvoor men ook een ander woord heeft. In wezen blijft God ook zo de 'Lückenbüsser': Hij dient ertoe om de open einden van de wereld in te vullen. Hij is dan een God zonder Naam en zonder gelaat, een concept en geen persoon.

2.5. *Ontmoetingen met een snark*

Alle bovengenoemde pogingen om de relatie van geloof en natuurwetenschappen op te lossen gaan van een eenzijdige positie uit. Ze stellen een theologisch uitgangspunt absoluut en maken daaraan de sciences ondergeschikt of ze zetten in bij de wereld en maken de theologie plausibel. De laatste nemen in elk geval beide serieus. Het is evenwel de vraag of ze de snark gevangen hebben, omdat ze het in hun theologie uiteindelijk niet over God hebben, maar over een facet, eventueel een laatste facet, maar niettemin een facet van de wereld.

Hoe nu verder? We willen over God en wereld spreken. Beide hebben met elkaar te maken. Maar waar ligt de brug? In de taal van dit boek: waar zit de snark? Of bestaat hij niet? Moet de gelovige met schizofrenie leren leven, als burger van twee werelden? Ik denk het niet.

De gelovige mens is een mens met een veelheid van ervaringen. Daarbij hoort ook de fundamentele ervaring dat hij zich door God weet aangesproken. Dat heeft alles te maken met wat hij uit Schrift en traditie heeft gehoord. Het heeft speciaal te maken met Jezus Christus, over wie het in het Nieuwe Testament gaat, maar die niet verstaan kan worden zonder Hem te zien als vervulling van het Oude. De gelovige weet zich door God in Jezus Christus aangesproken (Van de Beek 1987, 17). Dat is niet omdat deze God nuttig of gewenst is, maar omdat het de werkelijkheid is. De werkelijkheid van God gaat zijn wenselijkheid te boven, niet als theologoumenon, maar als ervaringsgegeven. De gelovige weet verder heel zijn bestaan op God betrokken. Dat wordt telkens opnieuw in zijn leven geëvoceerd door wat in de bijbel wordt gezegd en in de christelijke traditie wordt voortgedragen. Hij ervaart daarom heel de werkelijkheid in relatie met God, als een door de Schrift geïnitieerd symbolisch universum. Maar de Schrift is niet God en de natuur is niet God.

Evenmin is de geëvoeerde ontmoeting met God God zelf. God is de ander, zelfs de indirect bemiddelde ander voor ons. We krijgen Hem niet in handen. Daarmee is de openheid en het fragmentarisch veelkleurige van het theologisch bedrijf aangegeven. Het is een rijkdom aan symbolen en symboolvelden die ons te groot is en die ons verhindert op enige wijze totaliteitsaanspraken voor ons theologisch systeem te maken. In deze open houding kunnen we ook bezig zijn met de verdere ervaringen, buiten het lezen en horen van de Schrift. Fragmentarisch licht in hen werkelijkheid, waarheid op (vgl. Van de Beek 1991b, 224). Ook als we deze ervaringen trachten te ordenen tot een passend systeem blijven ze fragmentarisch. Het systeem omvat nooit de hele werkelijkheid. Bovendien kunnen we ze alleen ordenen door telkens weer bewust of onbewust een heleboel omstandigheden uit te schakelen. 'Sciences' leven bij de gratie van de reductie. Dat is maar goed ook, want wij beperkte mensen kunnen slechts leven bij de gratie van de reductie. Maar al reducerend openen zich niettemin nieuwe perspectieven voor ons, telkens weer andere, telkens weer uit een ander gezichtspunt. Zodra iemand claimt dat zijn perspectief, zijn wijze van reductie het enige is, moeten we dat bestrijden. Totalitaire waarheid is niet waar. We delen de waarheid mee die we aan de Schrift ontdekt hebben. Telkens weer lopen we het risico deze zelf totalitaire trekken te geven zoals het fundamentalisme. Telkens weer lopen anderen, met name aan gene zijde van de zee, waar de achttiende eeuw nog nimmer overtroffen is, het risico hun godsidee totalitaire trekken te geven. Slechts openstaan voor de werkelijkheid van de ervaring die groter is dan wij, kan ons open, levende, verwonderde, ontdekkende mensen laten zijn.

Hebben we zo de snark gevangen? Bestaat er een snark? Is er een brug tussen natuurwetenschappen en geloof? Inderdaad, de snark bestaat. We zouden kunnen zeggen: de snark dat zijn we zelf. In deze ene ervarende, levende mens, komen beide samen. Toch is dat nog te weinig gezegd: want we ervaren datgene wat ons overkomt, degene die ons tegemoet treedt. Wij zijn in de ontmoeting met God niet het eerste subject. Dat zijn we ook niet in de ontmoeting met de natuur, de mensen, de geschiedenis. En de veelvuldige relaties roepen in ons op dat zij allen op enigerlei wijze met elkaar te maken hebben. Alleen krijgen we die relaties niet in handen. De snark laat zich niet vangen. Sterker nog: het gaat niet om een eenduidige relatie maar om een bontheid van relaties. Soms flits even iets op van een relatie tussen God en wereld. Tussen God en een fenomeen in de natuur dat zijn nabijheid in ons wakker maakt; tussen God en een mens, tussen God en een gebeuren in de geschiedenis, waarin we hem herkennen. Maar deze fragmentarische ontmoetingen laten zich niet tot een samenhangend wereldbeeld reduceren. Zo gezegd: er is niet één snark, maar vele. We weten zelfs niet of het een *species* (soort) of een *genus* (geslacht) is, zo verschillend zijn ze. Soms zie je ze door het struikgewas van de historie of het gras van de natuur flitsen. Maar vangen

mag je ze niet. Ze moeten leven in de vrije wereld van ervaringen voor allen. Wie een snark vangt, denkt al gauw dat zijn snark de snark is. Dat verhindert hem niet alleen om van andere snarks evenzeer te genieten, maar bovendien verliest de snark zijn ware karakter, een gekooide droeve vogel in plaats van de flitsende kwartel die altijd weer achter je zit terwijl je dacht dat hij voor je zat. Bovendien verhinder je anderen dit spel met de snark mee te spelen als jij hem in jouw kooi zet. Veel mensen genieten erg van hun pseudo-snarks. Die zijn niet speels, maar vreten alles op. Juist daarom lijken ze zo echt levend. Nog erger zijn de mensen die een echte snark gevangen hebben. Ze belemmeren ons het zicht op de echte werkelijkheid – het spel van God en wereld.

2.6. Onderzoekswensen

De vraag is gesteld wat zinvolle toekomstige doelen van ons onderzoek en onderwijs zouden kunnen zijn.

a. Het metaniveau is mij best. De discussie op dat niveau zal wel doorgaan.

b. Ik zou naast alle protologiestudies van evolutie tot big bang wel eens een eschatologiestudie willen zien, over christelijk geloof en een theorie van een verdwijnende menselijke soort die niet wordt opgevolgd door superman maar door een superkever, of over het opbranden van de zon. De protologiestudies zijn veel makkelijker te harmoniseren met de christelijke geloofstraditie dan studies over ons voorland. Daar gaat het pas echt kraken, zeker bij de naar voren gerichte mens, ook de naar voren gerichte theoloog, van het eind van de twintigste eeuw.

c. Ik zou wel eens een niet-antropocentrische ecologische ethiek willen zien. Welke mens durft dat? Gaat het tot nu toe in de ecologische ethiek toch weer niet steeds op het behoud van de mens – en als dat niet het geval is, waarom moeten we dan voor de mens kiezen en niet voor de tijger – of de malaria-mug?

Maar dat blijft allemaal voorwerk en bijwerk. Voor alles zou ik willen dat we leren open ogen te hebben voor de snarks die in onze ervaringen even voorbijgaan. Er is veel ervaring voor nodig om ze te herkennen.